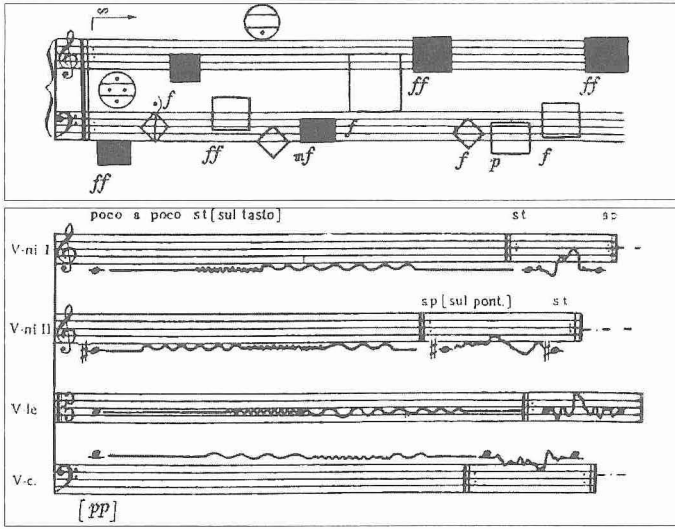

Çağdaş
müzik
yazısı

bebiyle geniş ölçüde benimsemiş ve Batı notası yerleşinceye kadar XIX. yüzyıl boyunca kullanılmış, bu yüzyıldan itibaren yaygınlaşarak binlerce Türk müziği eserinin zamanımıza intikalini sağlamıştır. Günümüzde de bilinen ve kullanılan bu sistem, Ortaçağ Avrupası'nda kilise ve manastırlarda müzik icra edilirken ezginin iniş-çıkışlarını göstermek amacıyla güftelerin üzerlerine konulan işaretlere (neuma) benzeyen yedi işaret üzerine kurulmuştur.

Türk müziğinin yazımında Avrupa nota yazısına geçiş II. Mahmud dönemine rastlar. Bu geçiş geleneksel müziğin yazım sorunlarının yok edilmesi anlamına gelmemiştir. Türk müziğinin yeni notalama sistemine uygulanması Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Sadeddin Arel, Mehmet Suphi Ezgi, Salih Uzdilek, Mustafa Nezih Albayrak Gültekin Oransay, Ekrem Karadeniz ve diğer müzikologların yeni Türk müziği sistemi üzerindeki çalışmaları ile bağlantılıdır. Avrupa müziğine has olan on iki eşit perdeli sekizlinin çerçevesine 24, 41 (diğer rakamlar da mevcut) eşit olmayan perdeli dizilerin sıralanması, yeni sistemlerin Türk müziğini ne derecede gerçeğe yakın bir şekilde yansıttığı, makamların özel seslerini gösteren yeni imlerin eklenmesi ve şekilleri, geleneksel müziğe özgü aralıkların yazıda doğru saptanması, müzik yazısını etkileyen ve yazım türünden etkilenen birçok diğer Türk müziği problemleri günümüzde de araştırma ve tartışma konusudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lügati't-Türk Tercümesi, III, 137; *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü* (haz. Besim Atalay), Ankara 1970, s. 31-33; Süleyman Efendi, *Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmânî*, İs-

tanbul 1298, s. 45; Radloff, *Versuch*, I, 213-214; Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968, s. 137; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 25-26; *Tanksuknamei lhan der Fünunu Ulumu Hatai Mukaddimesi* (trc. Abdülhakki Gölpınarlı), İstanbul 1939, s. 24; Safiyyüddin el-Urmevî, *Kitâbü'l-Edvâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3651, vr. 47^b; Abdülkâdir-i Merâğî, *Risâle-i Fevâ'id-i 'Aşere*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3651/2, vr. 70^b; a.mlf., *Câmi-'u'l-elhân*, Bodleian Library, Marsh, nr. 282, vr. 135^{a-b}; Ali Ufkî Bey, *Mecmûa-i Sâz ü Söz* (nşr. Şükrü Elçin), İstanbul 1976, s. 19; Kantemiroğlu, *Kitâbü lîmi'l-müsiki alâ vecih'l-hurûfât: Müsikiyi Harflerle Tesbîr ve İcrâ ilminin Kitabı* (haz. Yalçın Tura), İstanbul 2001, II, 463; ayrıca bk. hazırlayanın girişi, I, s. XLI-LVI; H. Rieman, *Dictionnaire de musique*, Paris 1931, s. 928-929; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1953, V, 526-535; Mahmut Gazimihal, *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız*, Ankara 1975, s. 19-20, 23; Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkadir*, İstanbul 1986, s. 55-86; a.mlf., "Ayalgu", *Focus*, sy. 3, İstanbul 1995, s. 89; Mehmet Nuri Uygun, *Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvâr*, İstanbul 1999, s. 216-247; Gülay Karamahmutoğlu, "Hamparsum Limonciyan ve Notalama Sistemi", *Müzik ve Bilim*, sy. 1 (2004) (<http://www.muzikbilim.com>); Öztuna, *TMA*, II, 96-100; Suraya Agayeva, "Not Yazısı", *Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası*, Bakü 1983, VII, 297-298; "Müzik Yazılan", *Müzik Ansiklopedisi*, Ankara 1991, III, 876, 890-948; *Muzikalnyj Entsiklopedičeskij Slovar*, Moskova 1990, s. 130, 281, 376, 386, 594.

SÜREYYA AGAYEVA

NOTER

Bazı Batı dillerinde ve günümüz Türkçesinde kullanılan **noter** (Fr. notaire) kelimesinin aslı "not tutan, süratli yazı yazan" anlamındaki Latince **notari**dir. Hukuk güvenliğini sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek amacıyla belirli işlemleri belgelen-dirme, belgelerin sûretlerini onaylama vb.

işlerle görevli olan noterin işlevini yerine getiren kimseler için fıkıh literatüründe **kâtib-i adl**, **kâtibü'l-adl**, **kâtibü'l-vesâik**, **müvessik** gibi terimler kullanılmıştır. Kâtib-i adlin temel görevlerini, "yazılı bir belgeyi yazım kurallarına ve hukukun aradığı şart ve niteliklere uygun biçimde tanzim etme" ve "ispat vasıtası olarak mahkemeye sunulan bir belgenin içeriği hakkında şahitlik etme" şeklinde iki noktada toplamak mümkündür.

İslâmiyet'ten önce okuma yazma bilenlerin sayısının az olduğu Arap toplumunda sınırlı da olsa yazı dinî ve edebî hayatta, kabileler arası antlaşmalarda ve günlük muamelelerde kullanılıyordu. Kur'an-ı Kerim'in (el-Bakara 2/282; el-Kalem 68/1; el-İnfitâr 82/11; el-Alak 96/1-5) ve Hz. Peygamber'in tavsiye ve teşvikleri neticesinde İslâm toplumunda kısa zamanda okuma yazma bilenlerin sayısında büyük bir artış meydana geldi. İslâmiyet'in başlangıcından itibaren yazı, müslümanlar tarafından dinî bildirimlerin ve ilmî birikimin tesbit ve neşir vasıtası olması yanında siyasi ve idarî tasarrufların disiplin altına alınması ve hukukî muamelelerden doğan kişisel hakların korunması amacıyla geniş biçimde kullanılmıştır. Resûl-i Ekrem zamanından beri hukukî işlemleri yazıyla belgeleme geleneğinin bulunduğunu ifade eden Serahsî, Resûlullah'ın siyasi, idarî, hukukî vb. alanlarda kâtiplerine kaydettirdiği bazı yazılı belgeleri bu konuda örnek olarak göstermektedir (*el-Mebsût*, XXX, 168-169). Yine tabakat kitapları başta olmak üzere ilgili kaynaklarda Hulefâ-yi Râşidîn döneminde idarî tasarrufların ve hukukî muamelelerin yazıyla tesbit edildiği belirtilmekte ve Medine'de akidleri yazıya geçirip belgelendiren Abdullah b. Erkam, Alâ b. Ukbe, Mugire b. Şu'be, Husayn b. Nümeyr, Hârice b. Zeyd, Talha b. Abdullah gibi kimselerin isimleri zikredilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de haksız kazanç elde etmekten kaçınılması, borç ilişkisinde dürüst davranılması, verilen söze uymada hassasiyet gösterilmesi istenmiş (el-Bakara 2/177; el-Mâide 5/1; el-İsrâ 17/34-35), bununla birlikte yükümlülüğünü yerine getirmeyen, borcunu inkâr eden veya araya zaman girdiği için borcunun miktarını, vadesini unutan borçluların bulunabileceği ihtimaline binaen borç ilişkisinin ispatını kolaylaştıran tedbirlerin alınması üzerinde önemle durulmuştur. Bir bakıma noterlik müessesesinin esaslarını ortaya koyduğu görülen Bakara sûresinin 282. âyetinde, ileride meydana gelebilecek ihtilâf-

ların önüne geçme ve bu arada meşrû olmayan akidlerin yapılmasını engelleme amacıyla borç münasebetlerinin titiz biçimde kayda geçirilmesi ve tevsik edilebilir hale getirilmesi istenmiştir. Ancak fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğu bu âyette yer alan “yazın, yazsın, şahit bulundurun” şeklindeki emirlerin vücûba değil nedb ve irşada delâlet ettiği kanaatine varmış, dolayısıyla kişiler arasındaki hukukî muamelelerin yazıyla belgelenmesinin hükmünün mendup veya câiz olduğunu, ayrıca kâtiplik ve şahitlik yapacak kimselerin çokça bulunduğu bir toplumda bu iki görevin ifasının fertler bakımından mendup, toplum bakımından ise farz-ı kifâye olduğunu belirtmişlerdir.

Noterliğin Kurumlaşma Süreci. Kur’ân-ı Kerim’de hukukî muamelelerle ilgili belgelerin âdil şahitler huzurunda düzenlenmesinin ispat açısından önemine işaret edildiğinden (el-Bakara 2/282) İslâm’ın ilk devirlerinden itibaren yazılı bir belgede genellikle onu kaleme alanın ve yazılması esnasında şahit olarak bulunanların isimleri kaydediliyordu. Kadılar da başka sebepler yanında bu geleneği dikkate alarak duruşma işlemleri hakkında yüklenme şahitliği (şehâdetü’l-tahammül) yapmaları için âdil olduklarından şüphe edilmeyen kişileri şahit diye bulunduruyor ve isimlerini mahkeme kararının altına yazıyordu. İslâm’ın ilk dönemlerinde müslümanların tamamı âdil olarak kabul edilirken II. (VIII.) yüzyılın sonlarına doğru yalancı şahitlerin ortaya çıkması, kadılar bir yandan davada şahit gösterilen kişilerin âdil olup olmadığını araştırmaya mecbur etmiş, öte yandan bazı kadıları yüklenme şahitliği yapmak üzere sınırlı sayıda dâimî şahit tayin etmeye yöneltmiştir. Tesbit edilebildiği kadıyla dâimî şahit uygulamasını Mısır’da 174-177 (790-793) yılları arasında ikinci defa kadılık görevine getirilen Mufaddal b. Fedâle, Irak’ta ise 246’da (860) Bağdat’ın doğu tarafı kadılığına tayin edilen İsmâil b. İshak el-Cehdamî başlatmıştır. Mısır’da bu yöndeki ilk uygulamanın kökleşmesi için özel gayret gösterenler arasında 177-184 (793-800) yılları arasında kadılık yapan Muhammed b. Mesrûk el-Kindî ile 185’te (801) kadı tayin edilen Abdurrahman b. Abdullah el-Ömerî zikredilir. Mâverdi, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye* adlı eserinde (s. 59, 67) şahitleri tayin ve azletme görev ve yetkisinin kadılara ait bulunduğunu ve şahitlerin mezâlim mahkemelerinin bir unsuru olduğunu ifade ettiği halde *Edebü’l-kâdî* adlı eserinde (II, 56-57) Basra kadısı İsmâil b. İshak’ın yukarıda sözü edi-

len uygulamasının halen devam ettiğini belirttiikten sonra şahitlik görevini sınırlı sayıda dâimî şahitlere tahsis edip bunların dışında kalanların şahitliğinin dinlenmemesinin naslara ve ilk dönem uygulamalarına aykırı sayıldığını vurgulamıştır. Daha sonra gelen Şâfiî fakihleri Mâverdi’nin bu görüşüne aynen katılmışlar, Hanbelî fakihleri de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Mâlikî fakihlerinden Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, Bakara sûresinin 282. âyetini tefsir ederken belge tanziminin ve şahitlik görevinin farz-ı kifâye olduğunu, bu sebeple içinde bulunduğu bölge (Endülüs) halkının, şahitliği kamu görevi olarak telakki ettiğini, bu görevin halife veya nâibinin maaşla tayin ettiği dâimî şahitler tarafından ifa edildiğini kaydetmiştir. Yine Mâlikî fakihlerinden Mevâk (ö. 897/1492), kendi zamanında İfrîkya’da ve başka bölgelerde kitâbet ve şahitliği yüklenme görevlerinin tayin edilen kişiler tarafından sürdürüldüğünü belirtmiştir.

E. Tyan, C. Cahen, J. Schacht, W. Hefening, Adam Mez, Münîr el-Aclânî, İsmâ Muhammed Şebârû gibi araştırmacılar, kadılar tarafından tayin edilen sınırlı sayıdaki dâimî şahitlerin başka görevler yanında noterlik görevini de ifa ettiklerini, dolayısıyla İslâm toplumunda noterlik mesleğinin bu dâimî şahitlerden doğduğunu ileri sürmüşlerdir. Kâsımî, Zühayfî gibi âlimler ise dâimî şahitlerin özellikle III (IX) ve IV. (X.) yüzyıllarda maaşlı olarak kamu hizmeti yaptıklarını, “sâhibü’l-mesâil” (shahitlerin âdil olup olmadığını araştırıp soruşturan memur), “şühûdü’l-hâl” (yargılamaları izleyip mahkeme kararının altına imzası konan şahitler) adıyla ve diğer bazı adlarla idarî görevler ifa ettiklerini kabul etmekle birlikte bunların görevleri arasında noterliği zikretmemişlerdir. Tarih ve tabakat kitaplarında da dâimî şahitlerin âlim oldukları ve yukarıda belirtilen görevlerde istihdam edildikleri belirtilmekte, fakat bunların noterlik görevini yaptıkları açıkça ifade edilmemektedir. Bununla birlikte özellikle Mâlikî fıkıh kitaplarında şühûdun noterlik görevi yaptığını gösteren bazı kayıt ve ifadeler rastlamak mümkündür. Mâlikîler’den Burhâneddin İbn Ferhûn (*Tebşirâtü’l-hûkkâm*, I, 44, 282) ve Hanefîler’den Alâeddin et-Trablusî (*Mu’înü’l-hûkkâm*, s. 22, 93) “kâtibü’l-vesâik” ve “hat” (yazılı delil) konularını şahitlik bölümünde inceleyerek noterliğin şahitlikle yakın ilgisine dikkat çekerken Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, Ali b. Ahmed el-Adevî ve Ahmed b. Muhammed es-Sâvî gibi Mâlikî fakihleri “eş-şühûd el-müvessikün” (belge

yazan şahitler, yargılamaları takip ederek mahkeme kararlarının altına imza atan şahitler) tabirini kullanmışlar, bazı Şâfiî fıkıh âlimleri ücret verilmedikçe şahidin belge yazmaya mecbur edilemeyeceğini belirterek bir kısım şahitlerin belge tanzim etme görevinin bulunduğu işaret etmişlerdir. Ayrıca Hanefî mezhebi kitaplarında yazılı delil konusu daha ziyade “şehâdet” ve “kazâ” bölümlerinde incelenmekte, “hattü’s-şâhid”in ispat açısından mahkemede düzenlenen belgelerle aynı hukukî değere sahip olduğu, dolayısıyla şahitlikle belge düzenleme işinin yakın ilişki içinde bulunduğu ifade edilmektedir. Mağrib ve Hırsan’da “şehâdet” yerine “adâlet”, “şühûd” yerine “udûl” terimleri kullanılmıştır. Bu iki terim dışında Endülüs’te noter için “kâtibü’l-vesâik, müvessik, vessâk, vesâikî, sâhibü’l-vesâik”, noterlik için “kitâbetü’l-vesâik, hattatü’l-vesâik”; Doğu İslâm dünyasında noter için “şürûtî, şurrât, kâtibü’s-şürût, sakkâk, kâtibü’s-sukuk”, noterlik için “kitâbetü’s-şürût, kitâbetü vesâik, kitâbetü’s-sak” gibi tabirlerin kullanıldığı görülmektedir.

Fıkıh âlimleri yazının yazıya benzeyebileceği, yazılı belgenin tahrif edilebileceği, bazı belgelerin müsvedde veya taslak halinde kaleme alınmış olabileceği gibi gerekçelerle yazılı belgenin ispat vasıtası olabilmesi için ikrara veya âdil şahitlerin şahitliğiyle değiştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu sebeple uygulamada hukukî muamelelerle ilgili belgeler için âdil şahitler bulunduruluyordu. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren fıkıh âlimleri, belgeyi düzenleyen kimseyi veya düzenlenmesi esnasında hazır bulunan şahitleri ispat esnasında tekrar bulundurmanın güçlüğüne göz önüne alarak tahrif ihtimali olmayan bazı yazılı belgelerin tek başına ispat için yeterli olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mecelle’nin 1738 ve 1821. maddeleri bu görüş doğrultusunda düzenlenmiş, bunları ihtiva eden “Beyyînât ve Tahlîf” ve “Kazâ” kitapları 1876 yılında yürürlüğe girmiştir. Mecelle Komisyonu’nun bu iki maddenin açıklaması mahiyetinde “Bilâ Beyyine Mazmunuyla Amel Olunacak İ’lâmât ve Sene-dâtın Suver-i Tanzîmî” adıyla hazırladığı yönetmelik 1879’da kabul edilmiştir. Ayrıca Mecelle’nin adı geçen kitapları kabul edildikten sonra belge düzenleme ve tasdik işlerinin bir merci tarafından yapılması gereği duyulmuş, Fransız Noter Kanunu’ndan tercüme edilerek hazırlanan “Mukâvelât Muharrirleri Nizamnâmesi” aynı yıl yürürlüğe konulmuştur. Batı usulü tanzim, tasdik ve tescil işlerini Türkiye’ye getiren ve noterlik mesleğinin nüvesini

oluşturan bu yönetmelik gelişen hukukî ihtiyaçlara cevap veremediğinden 1913'te kabul edilen, "Kâtib-i Adl Kânûn-ı Muvaakkatı" isimli geçici kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönemde şer'îyye mahkemelerinin görevleri arasında kalmış bulunan vasiyet, hibe, vekâlet, vakıf gibi hukukî muamelelerle ilgili hüccetleri tanzim, tasdik ve tescil işleri de 1924 yılında kâtib-i adlilere devredilmiştir. 1929'da çıkarılan bir kanunla kâtib-i adle noter, Kâtib-i Adl Kanunu'na da Noter Kanunu adı verilmiştir. Çağdaş İslâm ülkelerinde noter için "kâtibü'l-adl, el-kâtibü'l-adl, kâtibü'l-ukûd, müvessiku'l-ukûd, müvessiku'l-hukûk" gibi tabirler kullanılmaktadır.

I. (VII.) yüzyılın ilk yarısından itibaren İslâm coğrafyasının genişleyip müslümanların çeşitli kültür ve medeniyetlere mensup topluluklarla yakın temas içine girmesi ve şehirleşmenin hızlanmasıyla birlikte kişiler arası hukukî muamelelerin sayısında artışlar olmuş, bunların yazıya geçirilmesine eskisinden daha fazla ihtiyaç duyulması noterlik mesleğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, ayrıca kadıları da mahkeme kararlarını yazılı hale getirmeye ve zabıt kâtibi tayin etmeye yöneltmiştir. Tabakat kitapları ve tarih kaynakları, Emevîler döneminde Mısır'da 40 (660) yılında kadılığa tayin edilen Süleym b. İtr'in, Kûfe'de 120'de (738) kadılığa getirilen Abdullah b. Şübrüme'nin mahkeme kararlarını yazıya geçirme uygulamasını başlattığını nakletmektedir. Bu gelişmeler karşısında fıkıh âlimleri belge düzenleme yetkisine sahip olanların uymaları gereken kuralları teorik olarak tartışmaya başlamış, böylece "ilmü's-şürût" (belge düzenleme esasları ilmi) denilen bilim dalı ortaya çıkmıştır. "ilmü'l-vesâik ve's-sicillât, ilmü ez-kârî'l-hukûk, ilmü's-sakk" olarak da anılan ilmü's-şürût konusunda uzman olan âlimlere "ehlü's-şürût, şürûtî" gibi adlar verilmiştir. Kaynakların Ebû Hanîfe'yi öncü olarak gösterdiği bu ilim dalıyla ilgili olarak Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî fakihleri tarafından, mahkemelerde belge düzenleme yetkisi bulunanların ve noterlerin mesleklerini icraları esnasında faydalanabilecekleri pek çok eser kaleme alınmış ve bu alanda zengin bir literatür oluşmuştur (bk. ŞÜRÛT ve SİCİLLÂT).

Noterde Aranan Nitelikler. Yazılı bir belgeyi yazım kurallarına ve hukukun aradığı şartlara uygun biçimde tanzim etme yanında ispat vasıtası olarak mahkemeye sunulan bir belgenin içeriği hakkında şahitlik etmenin özel bir yetenek ve ehliyet gerektirdiğini dikkate alan fıkıh âlimleri, Bakara sûresinin 282. âyetine sık sık atıf-

ta bulunarak noterde bulunması gereken niteliklerin kadida arananlara yakın olduğunu belirtmişler ve kitâbet, ilim, adalet vasıfları üzerinde durmuşlardır. Yukarıdaki âyetle borç ilişkisini kayda geçiren kimsenin "kâtip" olarak isimlendirildiğini dikkate alan fıkıh âlimleri noterin güzel yazı yazmayı ve yazım kurallarını iyi bilmesi, sözleşme metinlerini okunaklı ve hatasız bir şekilde kaleme alması gerektiğini, güzel yazı bilmeyen kimsenin noterlik mesleğini icra edemeyeceğini ifade etmişlerdir. Tabakat kitaplarında noterlerin hayat hikâyeleri anlatılırken onların üstün meziyetleri arasında kendi zamanlarında en güzel yazı yazan kimseler oldukları da zikredilmiştir. Noterlik görevini üstlenecek kişinin fıkıh ve özellikle hukukî muamelelerle ilgili hükümleri de bilmesi gerekir. Zira noter sadece kâtiplik yapan bir kimse değil aynı zamanda hukukçu kimliğiyle taraf veya tarafların iradelerini dikkate alarak belgeleri hukukun aradığı şart ve niteliklere uygun biçimde düzenleyen görevlidir. Yine kaynaklarda noterlerin birer fakih oldukları, hatta bazı noterlerin kadı ve müftülük gibi fıkıh bilgisini gerektiren görevlere tayin edildikleri belirtilmektedir. Noter aynı zamanda düzenlediği belgenin şahidi olduğundan şahitte aranan niteliklere sahip olması gerekir. Bunların başında ise adalet vasfı gelmektedir (et-Talâk 65/2).

Noterlerin Tayin ve Azilleri. Mâlikî mezhebine ait kaynaklarda "hattatü'l-vesâik" diye anılan noterlik devletin yürüttüğü görevler arasında sayılmakta ve devlet başkanının bir şehirde noterlik görevini ifa etmek üzere bir veya iki kişi tayin edebileceği belirtilmektedir. Bu anlayışın neticesi olarak Mâlikî mezhebinin yürürlükte bulunduğu ülkelerde ve özellikle Endülüste noterlik mesleğinin serbest olarak değil resmî şekilde icra edildiği, devlet memuru olduğunu göstermek için notere "sâhibü'l-vesâik" adı verildiği görülmektedir. İbn Haldûn kadıların noterleri tayin etme, denetleme ve görevini kötüye kullananları vazifeden uzaklaştırma yetkisine sahip bulunduğunu, noterlik mesleğinin yargıya tâbi olarak icra edildiğini yazmaktadır. Şâfiî fakihleri de kadıların noterleri tayin etme ve görevden alma yetkilerinin olduğunu ve kendilerine beytûlmâlden maaş ödenebileceğini kaydetmiştir. Fakat bunlar hizmetleri karşılığında ücretlerini halktan alacaklarsa, rekabet ortamı oluşturup halkın bu hizmetten daha rahat yararlanmasını sağlamak üzere ehliyet sahibi olan herkese bu mesleği icra edebilme izninin verilmesi gerekir. Hanbellîler'in bu husus-

taki görüşleri Şâfiîler'inkine yakındır. Hanefî mezhebinin yürürlükte bulunduğu ülkelerde ve özellikle Osmanlı Devleti'nde noterlik mesleği serbest olarak icra edildiği gibi bizzat kadılar, nâibler ve mahkeme kâtipleri tarafından da bu hizmetin sunulduğu görülmektedir.

Noterin Görev ve Yetkileri. Noterin aslı görevi sözleşmelerin şahidi olmak, bunları kaleme almak ve gerektiğinde sözleşmelerin içeriği hakkında mahkemede şahitlik yapmaktır. Noter bey', icâre, nikâh, vasiyet, miras, şirket gibi her türlü hukukî işleri düzenleme yetkisine sahiptir. Nikâh akdiyle ilgili belge düzenlemesi sebebiyle bazı bölgelerde notere "akkâdû'n-nikâh" adı verilmiştir. Noterin kaleme aldığı belgelere "kitab, vesika, hüccet, sened, ahd, zikr, sak" gibi adlar verilmiştir. Noter kendisinden sözleşme düzenlemesini isteyen herkese bu hizmeti sunabilir; ancak tanımadığı kişilerin taleplerine açık kimlik ve adreslerini öğrendikten sonra cevap verir ve uygun olmayan talepleri geri çevirir. Ayrıca ihtiyaca göre nüsha adedini belirler. Bazı kaynaklarda Endülüs ve Mısır'da bazı noterlerin emîr, vali gibi yüksek mevkilerde görev yapan kişilerin sözleşmelerini yapmak üzere tayin edildikleri kaydedilmektedir. Yine bazı kaynaklarda noterlere ek görev olarak fetva, şurta, kaza, zabıt kâtipliği gibi görevlerin verildiği, bazı noterlerin ise doktorluk, ticaret gibi noterlik mesleğiyle bağdaşmayan işler yaptıkları nakledilmektedir.

Noterlik Mesleğinin Önemi. Noterlik toplumda en çok rağbet edilen mesleklerden biriydi. Noterliğin Endülüs gibi bazı bölgelerde devlet görevlerinden biri olması bu konuda en önemli faktör sayılabilir. Tarihçiler mesleğinde üstün başarı gösteren noterlerin isimlerini vali ve diğer yüksek mevkilerde görev yapanlar gibi gelecek nesillere duyurulmaya layık görmüşler ve kitaplarında noterlere önemli bir yer ayırmışlardır. Noterlerin itibar ve nüfuzlarının artmasında onların daha ziyade devletin üst kademelerinde görev yapanların yanlarında bulunmalarının ve onlardan faydalanmalarının payı büyüktür. Nitekim noterler "bitânetü'l-kâdî" ve "ihvânü'l-kâdî" olarak tanınıyordu. Az da olsa bazı noterlerin bu konumlarını istismar ederek görevlerini kötüye kullandıkları, dolayısıyla halkın şikâyetlerine mâruz kaldıkları da bir gerçektir. Görevini kötüye kullanan noterleri cezalandırmak isteyen kâdîkudât-ıların da onları koruyanlarının muhalefetiyle karşılaşmaları bilinmektedir. Noterliğin itibar görmesinin diğer bir sebebi bol gelir getiren bir meslek olmasıdır. Kaynak-

larda bazı noterlerin bu sayede büyük servet sahibi oldukları nakledilmektedir.

Noterlerin Hizmet Mekânı. Noterlerin mesleklerini icra ederken belirli bir yeri büro olarak kullanma mecburiyeti bulunmamaktadır. Kaynaklarda noterlerin müşterileriyle daha ziyade camilerde, cami önlerinde, evlerinde, mahkemelerde, şehrin bir kapısında buluşarak bu hizmeti icra ettikleri belirtilmektedir. Süyûtî noterlerin önceleri evlerinde noterlik hizmetini sunduklarını ve 635 (1237-38) yılında Şam'a kadı tayin edilen Şemseddin Ahmed el-Cûnî'nin şehirde noterlere "merkez" adıyla bürolar ayırdığını, Mısır'da noterlerin mesleklerini icra ettikleri yerlere "hanut" deniğini kaydetmektedir (*Târîhu'l-hulefâ*, s. 462). İbn Haldûn da noterlerin "dükkân, mastaba" diye adlandırılan bürolarda müşterilerine bu hizmeti sunduklarını belirtmektedir.

Noterlerin Maaş ve Ücretleri. Fıkıh âlimleri, kamu hizmeti olduğu için belge yazımının parasız ve karşılıksız olması ve bu hizmeti ifa edenlere beytûlmâlden maaş ödenmesi gerektiği hususunda görüş birliğine varmışlar, beytûlmâlde bu hizmetin ifası için ödenek bulunmaması durumunda bu hizmeti resmen veya serbest şekilde icra edenlerin müşterilerinden ücret alıp alamayacakları hususunda ise farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Çok az sayıdaki fakih, ibadet niteliği taşıyan bir kamu hizmeti sayıldığı için belge tanzimi karşılığında ücret alınmasının câiz olmayacağını ileri sürmüştür. Buna karşılık fakihlerin çoğunluğu zamanının tamamını bu işe ayıran kişinin ücret almamasının onun zararına olacağını, halbuki âyetle, "Ne kâtib ne de şahit zarara uğrattılın" buyurulduğunu belirterek belge tanzimi karşılığında ücret alınmasının câiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bunlara göre noterle müşterileri arasındaki ilişki bir icâre akdi (hizmet akdi) ilişkisidir. Noterle müşterileri yapılan işi ve ücreti önceden belirleyebilir. Ücret önceden belirlenmemişse noter misil ücreti (rayîç bedeli) hak eder. Fıkıh âlimleri, noterlik ücretlerinin tesbiti ve ücretin hangi taraftan alınacağıyla ilgili bazı kriterler ortaya koymuşlar, ücretlerin yükselmemesi için yeterli fıkıh bilgisine sahip kabiliyetli ve tecrübeli kişilere belge düzenleme izni verilmesi gerektiğini kaydetmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *el-Üm*, VI, 222; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, Kahire 1953, s. 273; Belâzûrî, *Fütûh*, Beyrut 1377, s. 660-661; İbn Abdürrabbih, *el-İkddü'l-ferîd*, IV, 161; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 12; Kindî, *el-Vülât ve'l-kudât*, s. 386, 389, 394, 420, 421, 422, 428, 436, 549; Cessâs, *Ahkkâmü'l-Kur'ân*, I, 484-485,

535; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Kudâtü Kurtubâ* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1372, s. 115, 134, 168; İbnü'l-Faradî, *Târîhu'l-ulemâ' ve'r-ruvât li'l-İlm bi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, I, 17, 24, 28; Mâveridî, *el-Ahkkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1909, s. 59, 67; a.mlf., *Edebü'l-kâdî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1392/1972, II, 56-57; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkkâmü's-sultâniyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1357/1938, s. 49-50, 60; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 294; a.mlf., *Tabakâtü'l-fukahâ'*, Bağdad 1356, s. 29; Serahsî, *el-Mebsût*, XVI, 92; XXX, 167-209; Sadrüşşehid, *Şerhu Edebi'l-kâdî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1977-78, III, 105; IV, 72-73, 405; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, I, 256; İbn Beşkuvâl, *eş-Şıla*, I, 22, 43, 133, 139, 259, 263, 266, 1397-98/544; V, 515; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VI, 272, 273; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, IX, 73, 75, 155-160; İbn Ebû'd-Dem, *Edebü'l-kazâ'* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1404/1984, I, 329-330; II, 148; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmil* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1955, II, 492, 519, 537, 544, 600, 665, 688; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Bû Hubez), Beyrut 1994, X, 152-153, 375, 376, 400, 401, 406; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, IX, 1-6; Osman b. Ali ez-Zeylâfî, *Tebyinü'l-hakâ'ik*, Bulak 1314, IV, 207, 214; Necmeddin İbrâhîm b. Ali et-Tarsûsî, *el-İlâm bi-mesâlahi's-şühûd ve'l-hukkâm*, Süleymaniye Ktp., Kadizâde Mehmed, nr. 119, vr. 1^a, 20^a; İbnü'l-Hatib, *el-Hâta*, I, 186-188, 208; Nübâhî, *Târîhu kudâtü'l-Endelüs* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 48, 142, 146; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşirâtü'l-hukkâm* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, I, 44, 248, 282-285; İbn Haldûn, *Mukaddime*, Kahire, ts., s. 224-226; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 63; III, 455, 462, 464; IV, 63; XII, 400, 401, 475, 487; Alâeddin et-Tarablusî, *Mu'inü'l-hukkâm*, Kahire 1393/1973, s. 22, 93; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Calcutta 1886, I, 297; II, 1186; a.mlf., *Ref'u'l-iş'an Kudâtü Mısır* (Kindî, *el-Vülât ve'l-kudât* içinde), s. 587, 590, 610; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, V, 462; VI, 19; Mewâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), VIII, 233-234; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, Kahire 1305, s. 462; a.mlf., *Cevâhirü'l-ukûd*, [baskı yeri ve tarihi yok], II, 296; Şemseddin İbn Tolun, *Kudâtü Dimaşk* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Dimaşk 1956, s. 127-128; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, I, 33; X, 133, 150, 156, 267-269; Şirbînî, *Mugnî'l-muhtâc*, IV, 390, 402, 450; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, VIII, 251; Ali Dede Bosnevî, *Muhâdâratü'l-evâ'il ve müsâmerâtü'l-evâhîr*, Bulak 1300, s. 64; Makkarî, *Nefhu't-tîb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1367/1949, IV, 201; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, VI, 367; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1046; Abdurrahman Şeyhizâde, *Mecma'u'l-enhur*, İstanbul 1287, II, 183-184; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, III, 28; IV, 166, 522, 528-529; VI, 386; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşar Halîl*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), VII, 148; Ali b. Ahmed el-Adevî, *Hâşiye* (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşar Halîl* içinde), VII, 148; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Bulğatü's-sâlik li-Akrabi'l-mesâlik*, Ebûzabi 1989, IV, 203; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 435-437; VI, 92; Ziyâeddin Efendî, *Sukuk-i Cedid*, İstanbul 1284, s. 5-10; *Düstur*, Birinci tertip, İstanbul 1296, IV, 355-361; V (1938), s. 165; *Mecelle*, md. 292, 1738, 1821; Ali Haydar, *Dürrü'l-hukkâm*, İstanbul 1330, IV, 757; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, I, 273, 276; İ. Hakkı Sunal – Nurettin Gürsel, *Noterlik Mevzuatı ve Tatbikatı*, Ankara 1953, s. 5-9; E. Tyan, *Le notariat et le régime de la preuve par écrit dans la pratique du droit musulman*, Harissa-Liban, ts., s. 13-40; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri*, Ankara 1960, s. 72-73; Ahmed Bekir, *Histoire de l'École Mâlikite en Orient jusqu'à la fin du moyen age*, Tunus 1962, s. 168-193; Mez, *el-Hâdâretü'l-İslâmiyye*, I, 422; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 523; Ruhi Özcan, *el-Hâvî fi şurûti't-Taḥâvî* (yüksek lisans tezi, 1972), Câmîatü Bağdâd, s. 15, 39, 183-200; Hacı, *el-Fikrû's-sâmî*, I, 211; J. Schacht, *İslam Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ – Abdülkadir Şener), Ankara 1977, s. 91, 199, 259-262; Zâfir el-Kâsimî, *Nizâmü'l-hükûm fi's-ser'â ve't-târîhi'l-İslâmî*, Beyrut 1407/1987, II, 351-374, 395-406, 427-435; M. Mustafa el-Azâmî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 1 vd.; İsmâ Muhammed Şebârû, *el-Kazâ' ve'l-kudât fi'l-İslâm: el-'Aşrû'l-'Abbâsî*, Beyrut 1983, s. 45-46; M. Hamîdulâh, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 23, 27, 300, 307; Münîr el-Aclânî, *'Abkariyyetü'l-İslâm fi usûli'l-hükûm*, Beyrut 1985, s. 363-365; Emin Hacı, "Fatmî Mısır'nda Adalet Kurumları", *Sosyal ve Tarihî Bağlamı İçinde İslam Hukuku* (haz. Aziz el-Azme, trc. Fethi Gedikli), İstanbul 1992, s. 255-257; Ali el-Mehâmid, *'Adâletü's-şâhid fi'l-kazâ'i'l-İslâmî*, Beyrut 1995, s. 47-60; Muhammed ez-Zuhaylî, *Târîhu'l-kazâ' fi'l-İslâm*, Dimaşk-Beyrut 1415/1995, s. 248, 252, 267-268, 367, 404; Cl. Cahen, "A propos des Shuhûd", *St.I.* XXXI (1970), s. 71-79; Halit Ünal, "Şurut-Sükuk İslam Hukukunda Belge Tanzimi", *Diyanet Dergisi*, XXII/3, Ankara 1986, s. 25-31; W. Heffening, "Şâhid", *İA*, XI, 282; "Sak", *Mv.F.* XXVII, 47-48.

FAHRETTİN ATAR

NOTH, Albrecht
(1937-1999)

Alman şarkiyatçısı.

Königsberg'de doğdu; Ahd-i Atik uzmanı Martin Noth'un oğludur. Babasının II. Dünya Savaşı'nın ardından Bonn Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlaması üzerine ailesiyle birlikte bu şehre taşındı. Liseyi burada bitirerek Freiburg im Breisgau'daki üniversitenin tarih bölümüne girdiyse de kısa bir süre sonra Bonn Üniversitesi'nin tarih bölümüne nakletti. Reinhard Elze'den tarihi kaynakları eleştirel bir şekilde kullanma metodunu öğrendi ve bunların Ortaçağ Avrupa tarihine ilgili olanlarından yeterince faydalanıldığına inandığı için bilgilerini farklı bir alana taşımak amacıyla Ortadoğu coğrafyasına yöneldi. Aynı zamanda İslamwissenschaft bölümünde şarkiyatçı Otto Spies'in talebesi oldu. 1964'te doktor unvanını kazandı ve hazırladığı tezle Bonn Üniversitesi'nin "üniversite ödülü"ne layık görüldü. 1965-1970 yılları arasında Deutsche Forschungsgesellschaft'tan burs aldı. 1970'te doçentliğini kazanıp Bonn'da-